

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 flor., pe siése luni 2 flor. 25 cr., pe trei luni 1 flor., 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei) si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor raspunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti.

Despre invetiatur'a publica.

Dreptulu si folósele ei.

Astadi si paganii barbari striga: scóle!

G. Baritiu. 1838.

VI.

Constitutiunile publicate de imperatorii Teodosiu si Valentinianu, (425 dela Cr.), vorbescu despre infiintarea unei scóle publice la Constantinopole. Dupa programa acesteia ar' fi óre iertatu a ne face o idee si despre scólele din Roma? Respunsulu remane la vo'ra cetitorului. Noi ne marginimu a constata ca acele constitutiuni prescriau profesorilor de a propune in cursurile publice, unii elocinti'a si gramatic'a latina, altii gramatic'a si elocinti'a gréca; unu profesoriu érá pentru filosofia, doi pentru jurisprudentia. Atribuindu acestoru profesori lectiunile publice, si poprindu-i cu severitate de a dá lectiuni particulare, aceste constitutiuni, cu alte cuvinte, popriá, suptu pedépsa de infamia, pe toti ceia lalti ómeni de a tiné lectiuni publice; pre atata invoia inse facui a dá lectiuni private prin case particulare. ¹⁾

„Sciinti'a, cultur'a, comunismulu cu Grecii, — dice unu venerabile si competente profesoriu romanu, carui-a datorimu unele notiuni asupra studiului de facia, — ducu in Roma tóte bunurile, si tóte relele. Dupa subjugarea Greciei mari si a Cartagini, deplangu patriotii si mai multu coruptiunea educatiunii. Resbelele necontenite, latirea cea neomenósa a potestatii parintiesci, avutiile cele nemarginite ale celoru mari, tractarea cea neomenósa a multoru servi,

luptele gladiatoriloru si altele multe, nu au pututu se nu aiba influentia asupra tinerimii.“ ¹⁾

Poleirea, séu mai bine dicandu, rafinarea educatiunii la Romani, vine tocmái atunci candu se facura si ei mai invetiati. Am vediutu ca in tempii primitivi, educatiunea corporale érá cea mai preferita. In verst'a asiá dísa a civilisatiunii, copii dupa ce esu de suptu educatiunea materna, au pe lunga densii custodes si comites; fetele: nutrices. Cumu ea educatiunea ce venia dela mame in multe familie, érá admirabile, nu remane nici o indoiéla. Se ne aducemu avainte de Cornelia, mam'a Grachiloru, care a datu Romei atatia barbati mari ce au acoperitu republic'a de o eterna gloria.

Veni apoi epoc'a decadintiei. Romanii degenerati, cumpara servi, i aducu in case si-i facu educatorii si invetiatorii copiiloru lor. In timpulu imperatoriloru, grecomania predominá in invetiature cá si'n literatura. Strabunii nostrii luau atunci gubernanti copiiloru lor numai dintre greci, precumu luamu noi astadi francesi.

Sistem'a acésta provóca deriderea si satirele poetiloru in cari se mai pastrase vechiulu spiritulu demnitatii romane. Vedi Plautu, Terentiu, Oratiu, Iuvenale si altii.

Déca, vrendu a arunca o mai mare lumina asupra subiectului nostru, ne raportamu la biografiile mai multoru din ómenii ilustru ai Romaniloru, spre a vedé cari erau studiile, educatiunea, crescerea lor. Luamu pe Plutareu in mana.

Deschidemu la viétia lui Marcu Catone:
O lucrare staruitória, o viétia frugale si

¹⁾ Constitutiunea 11, 18. Vedi Ortolan: Histoire de la legislation romaine pag. 328.

¹⁾ S. B. . . . Pedagogia, MS.

servitiulu militariu in care a fostu crescutu din fraged'a lui copilaria, i-au procuratu o constitutiune asiá de sanetósa si robusta. ¹⁾ Elu priviá cuventarea cá unu alu doile corpu si cá unu instrumentu nūnumai onestu, ci necesariu la totu omulu care nu voesce a traí in intunericu si in nelucrare. De aceea o cultivá in tóte chipurile alergundu in tóte partile, prin satele si orasielē vecine, pledandu pentru ce-i ce reclamau asistinti'a sa. Elu si facu de odata reputatiunea unui luptatoriu plinu de zelu, si mai pe urma a unui dibace oratoriu. ²⁾

Deschidemu la viéti'a lui Marcu Crasu.

Elu se nascu dintr'unu parinte ce a fostu esercitatu censur'a si dobinditu triumfulu. Elu avu doi frati; fū crescutu cu densii intr'o mica casutia. Fratii sei erau insurati inca de pe candu traia parintele loru, si toti se asediau la aceeasi mésa. „Fara indoieála ca de acolo, si din caus'a acestei educatiuni, dice Plutarcu, Crasu fū in totu deuna mesuratu si cumpetatu in manier'a lui de a traí.“ Suptu raportulu continintii, Crasu nu cedeá ori carui romanu. ³⁾

Deschidemu la viéti'a lui Catone junele:

Elu si fratii lui fura crescuti si nutriti cu toti in cas'a lui Liviu Drusu, unchiulu loru maternu, unulu din ómenii cei mai cu influintia atunceá in statu; omu deosebitu prin elocinti'a si intieleptiunea sa. Plutarcu incredintiéza despre Catone ca lasá se se intrevédia inca din copilaria sa, in sunetulu vocii sale, in trasurile faciei sale, si pana in jucariile sale, unu caracteriu tare, unu sufletu statoricu si neinduplecabile. Candu lu-pusera la studie, elu avea spiritulu lenesiu si greu de priceputu; dar' ce invetiá odata, tienea minte in veci. Catone ascultá, se dice, cu modestia de guvernatoriu seu, si facea totu ce-i erá prescisu. Acestu guvernatoriu se numia Sarpedone, dar' ce-lu invetiá? — Renumelē lui Catone erá asiá de mare printre copii de verst'a sa, in catu Sila vrendu a dá poporulu spectaculu alergarii sacrate a copiiloru calari, numita Troi'a, si adunandu spre acés'a pe toti copii caseloru celoru mai insemnate, spre a-i esercitá pentru diu'a privelescii, din doi capitani ce s'au alesu, unulu fū Catone, aclamatu de toti copii. Plutarcu ne mai spune ca Sila care fusese ami-

culu celu mai bunu alu parintelui lui Catone, chiamá, din tempu in tempu pe Catone junele si pe fratele seu Cepione, spre a conversá cu densii: favóre pe care elu n'o acordá de catu la prè pucini. Sarpedone guvernatoriu loru, atribuiá acestoru visite o mare consecintia pentru inaintarea si siguranti'a eleviloru sei. „Cas'a lui Sila, dice Plutarcu, erá o adevrata imagine a infernului, in privirea marelui numeru de persóne ce se aducea in ea in tóte dilele, pentru a le pune la torture. Catone avea atunci 14 ani. Elu vedea luandu-se capetele ómeniloru celoru mai ilustru ai Romei; elu audiá pe marturii acestoru grozavii, gemendu in secretu.“ — Cum se face ca nu e nimine care se ucida p'acestu omu? intréba elu pe guvernatoriu sēu. — Copilulu meu, respunse Sarpedone, ast'a vine de acolo pentru ca inca mai multu se temu de elu de catu lu urescu. — Apoi pentru ce nu mi s'a datu mie o sabia? replica junele cá uciendulu, se fiu mantuitu patri'a din sclavagiu. Infricosiatu de aceste cuvinte si mai multu inca de aerulu de mania si furia ce se respandiá in ochii si faci'a lui Catone, Sarpedone lu-observá de atunci cu o mare ingrigire si-lu tinu de aprópe de frica cá se nu se dee la vr'o fapta temeraria.

Esindu din cas'a parintiésca, Catone se léga fórte intimu cu Antipater de la Tiru, filosofu stoicu si facu principalele seu studiu in morale si politica. Elu se formá de asemenea in elocintia pentru a poté veni in ajutoriuu celoru nedreptatiti. ¹⁾

Deschidemu la viéti'a lui Tiberiu si Caiu Grachu.

Dupa mórtea parintelui loru, mam'a loru Cornelia, se puse in capulu familiei si se insarciná ins'a si cu educatiunea copiiloru ei. Ea aratá, dice Plutarcu, atat'a intieleptiune, atat'a marime de sufletu si tineretia materna incatu parū ca Tiberiu, sotiulu seu, facu mai bine de preferi se móra elu inaintea unei femei de asiá mare meritu. Cornelia crescū pre fiii ei cu atata ingrigire, in catu tóta lumea marturū ca, de si ei erau Romanii cei mai proprii nascuti pentru virtute, inse escelintea loru educatiune parū a fi intrecutu natur'a. ²⁾

Deschidemu la viéti'a lui Antoniu. Elu fū crescutu de mam'a sa Iulia. Mai tardiu parasi Italia si se duse in Grecia unde stete catu-va

¹⁾ Titu Liviu a descrisu portretulu acestui omu straordinariu.

²⁾ Plutarcu, viéti'a lui Marcu Catone.

³⁾ Plutarcu, viéti'a lui Marcu Crasu.

¹⁾ Plutarcu viéti'a lui Catone junele.

²⁾ Plutarcu viéti'a Grachiloru.

tempu pentru a se formá la exercitiile militare si elocintia; dar' se aplicá mai multu a imitá stilulu scólei asiaticé atunci in flóre. ¹⁾

Deschidemu, in fine, la viéti'a lui Brutu.

Catone filosofulu erá frate cu Servilia, mam'a lui Brutu. P'acést'a lu-luá de modelu. Se póte díce ca nu erá unu filosofu grecu ale carui scrieri se nu le fi cetitu Brutu, si ale carui doctrine se-i fia straine. Brutu preferi inse din tóte scólele p'a lui Platone. Elu nu aretá o mare aprindere pentru ce se numiá pre tempulu seu nóu'a Academia, si nici pentru midilócele ei. Elu se tinú de scól'a vechia. Marturi in totu-d'auna o mare stuma pentru Antiochu Ascalonitulu, capulu vechiei Academii, si-si luá de amicu si comesianu pe Aristone fratele lui Antiochu, omu mediocru in eruditúne in adeveru, dar' intieptu mare si dulce la caracteriu. Emfilu despre care se mentiunéza in mai multe scriori ale lui Brutu si ale amiciloru sei, erá unu retoriu si unu amicu nedespartítu alu marelui omu despre care ne ocupamu. Brutu erá indestulu de exercitatu in limb'a romana pentru a vorbí indelungu poporulu si a pledá in procese. Catu despre limb'a gréca, díce Plutarcu, se vedea, la fia ce pasu in scrisorile sale, ca servindu-se cu dens'a, afectá unu laconismu sententiosu.

Eca notiunile ce amu potutu culege despre creșterea, invetiatur'a si educatiunea romanilor. In starea de transitiune organizatoriá in care ne gasimu, este bine se avemu o idee despre ori-ce sistema vechia si déca se va poté, si nóua, spre a sci bunurile si relele cari au contribuitu la redicarea si caderea popóreloru. Pentru modulu de invetiatura alu strabuniloru nostri, noi datorimu a avé o deosebita predilectiune. Nu dóra pentru ca studiandu-lu ar' urmá de acolo cá se-lu si adoptamu, caci, adeverulu vorbindu, este vitiosu si mai pre diosu de alu greciloru, — dar' celu pucinu din punctulu de vedere istoricu. Se nu uitamu ce ori ce ramure a sciintieloru omenesci are istoriculu ei; cu atatu mai vertosu ar' trebui se aiba invetiatur'a publica, acésta pétra din capulu anghilui sociale.

I. M.

(„Romanulu“).

Doctorii de drepturi

cu privintia la romani.

I.

Schimbarile grandioșe de dupa revolutiune avura mare influentia si asupra reorganizarii cursurilor juridice, adeca, a academiiloru si universitatii.

Catu erá de usioru a absolvá drepturile, si a fi diregatoriu, si advocatu dupa sistem'a dinnainte de 48, inca ne aducemu aminte. Sistem'a aceea nu pretindea atatia ani dela tineri si atal'a, cheltuiéla dela parinti; — dar' — se marturisiru adeveratu — nu a coresursu gradulu sciintieloru desvoltate in alte staturi europene, nici legiloru nóue introduse.

Academiile de drepturi din Ungaria, si anume, din Posionu, Casi'a si Urbea mare se organizara prin preinvalta resolutiune din 29. Sept. 1850. Totu atunci, institutele episcopale si evangelice, ce avea valórea de academia de drepturi p. e. in Debrecinu, fura supuse organizarii nóue.

La asiá academiile se introduse unu cursu de trei ani, si déca cineva ascultá acestu cursu, depunea esamenele semestrale, si in fine esamenulu juridicu, putea se fia diregatoriu. — Dar' pentru cá se fia advocatu, trebuia se asculte inca doi ani la universitatea din Pest'a, — se depuna doctoratulu din legi, si pe urma esamenulu de advocatura. Erá concesu si dupa unu cursu de 2 ani a trece la universitate.

La universitate la inceputu erá trei ani destulu pentru diregatoriu, si dóue esamene de statu, acelu juridicu, si politicu. Mai tardiu se schimbá in 4 ani, cu unu esamenu dupa 2 ani, si altulu juridicu dupa al 4-le anu. — Cá cineva se fia advocatu, trebuia se asculte unu cursu de 4 ani, — se depuna doctoratulu din drepturi (trei rigoróse), si dupa doctoratu, baremu doi ani se aiba prașa de advocatura, si juridica.

In acestu modu starea de advocatura erá preșcumpa, cáci 4 ani la scóla, — 1 — 2 ani cu doctoratulu, si 2 séu 3 ani cu prașa, adeca cate 7, 8, 9 ani perdea cineva pana ajungea se fia advocatu, apoi si atunci aterná dela denumirea ministrului. — Unii tineri, cá se nu trebuiesca a asteptá pentru prașa de 2 — 3 ani dupa doctoratu, depunea mai inainte 2 esamene de statu, pentruca insinuanduse delocu la atare jurisdictiune de candidatu de advocatura, i se imputá prașa dela esamenele de statu, si nu dela doctoratu. — In acestu modu asemenea erá ingreunatu juristulu, pentruca atunci avea se depuna 7 esamene din drepturi pana ce are dreptulu de advocatura. — *)

Dar' nici pentru diregatoriu erá destule acele dóue esamene de statu, celu juridicu si politicu. — Cá cineva se póta fi jude avea cá se depuna dupa esamenele teo-

*) Aci se reducu deosebi. Patentele ministerialu din 30. Iul. 1850. modif. prin pat. min. 1. Maiu 1852. — Ian. 21. 1851 si 13. Sept. 1852.

¹⁾ Ibid viéti'a lui Antoniu.

retice, in doi ani si celu practic judicialu, căci in altu casu patrioții nu pre potea innaintá. — Tem'a core-spondintiei mele inse ou e a cercá numerulu diregato-riloru romani din epoc'a noua, ci pe doctorii de drepturi.

II.

Sub sistem'a trecuta la universitatea din Pest'a, ur-matorii romani se facura dri. de drepturi.

In Ungari'a.	Banatu.	In Ardélu.
Dr. Iac. Brindusianu.	D. D. Hatieganu.	Dr. I. Maior.
„ „ Iloviciu.	„ Aur. Maniu.	„ I. Ratiu.
	„ At. M. Marienescu	„ I. Nemesiu
		„ I. Maniu.
		„ I. Popp.
		„ L. Petcu.
		„ Av. Tincu.
		T. Corchesiu

In Itali'a Il. H. Papiu, Barnutiú si Hodosiú. Ca Dr. a muritu Vasilie Nicolaeviciu, si cá doc-torandu cu 2 rigoróse, Petru Misits.

In acést'a epoca de 12 ani romanii din Austri'a, carii numera peste trei milióne, abíá crescura 16 dri. de drepturi, — respective 16 advocati. —

Acest'a e numeru prémicu! Caus'a e, cá sistem'a a fostu ingreunatóre, adeca multi ani la scóla si multe esamene; mai departe pentruca luandu in consideratiune numerulu juristiloru romani innainte de 48, sucrescenti'a a fostu prémica; si in acesti 12 ani, pucini tineri cu esamenulu de maturitate, avura subsistintia de acasa, séu stipendii, pentruca la doctoratu se poftescu ani si bani. S'ar' poté dice ca intre 10 juristi abíá unulu a de-pusu doctoratulu, pentru atate greutati, si in acestu modu pucini si-castigara o slare neaternata cá se póta lucrá pentru interesele natiunale. —

Schimbarile politice dela 20. Oct. in cóce schim-bara nu intr' atat'a sistem'a scolara pentru juristi, catu sistem'a de advocatura. Conferinti'a curiala din Iuliu 1861, sterge doctoratulu cá si conditiune pethru advo-cati; primesce trei ani la academii, si 4 la universitate—statu quo — dar' asemene pentru advocati catu si pentru diregatoriu; inse pentru censura cere 2 ani de pracsá, dupa unu esamenu de statu, la care se pretinde tare esaminarea din dreptulu patriei. —

Prin acést'a s'a facutu usiurare mare; dar' se a-flara multe căi, cá — incungiurandu legea, si prin a-cést'a cursulu juridicu — inca se se póta depune cen-sur'a. — In acestu modu advocatur'a scumpa de sub sistem'a absoluta, astadi se castiga pre usioru, — asiá

catu in acést'a privintia e o degenerare mare; pentruca unii, carii nici gimnasiulu mare nu-lu putura finí, — in feliurite moduri se aretara juristi absoluti, si astadi ad-vocati. Dar' precum ingreunarea advocaturei sub si-tem'a trecuta, asiá usiorarea ei acuma, au causele loru politice. —

De impregiurarile aceste se folosira pelunga (magiari si romanii, pentruca unii, carii innainte de 48 galara cursulu, altii carii de atunci incóce se pregatira pentru diregatoria, acuma depusera si censur'a. —

Afara de cei 16 dri, cu dreptu la advocatura, de-pusera in anulu acest'a censur'a, inca vr'o 24 de ro-mani, — si asiá in Pest'a se facura 35—40 de romani, advocati in timpulu mai nuou, afara de romanii, carii suntu dejá advocati betrani — si carii in timpulu mai nou, si in Ardélu putura depune censur'a mai cu usio-ritate. —

Pe lunga tóte aceste, advocatii romani preste totu suntu pucini, — si luandu in consideratiune pedecele enumerate, e imbucuratoriu ca reesira si atatia, pentruca fundatiunile si stipendiele romaniloru suntu inca nein-semnate, si pentruca starea materiala a poporului e mica.

Preste totu — potemu dice — romanii propasira si in acesti 14 ani; si pe viitoriu potemu avé sperantia mai frumósa, deórece numerulu romaniloru cresce asiá la academii, precum la universitate si afara de stipen-diele sustatóre pan' acuma, comitetele formate pentru ajutorarea tineriloru, voru influintiá cá se se redice o sucrescintia tare si in 2, 3, diecenii, romanii potu a-junge cá numerulu diregatoriloru si advocatiloru loru se coresponda asiá numeritatiei poporului precum si pu-setiunii politice.

Lugosiú, 1. Sept. 1862.

At M.

Oserbatiuni la „Invoirea fundamentala“ a reuniunei pentru infintiarea de scóle in co-mitatulu Dobocci.

(Capetu.)

Alegerea si denunirea invetiatoriloru, pana la definitiv'a regulare, a referintiloru scolare in patri'a nóstra dupa spiritulu si cerintiele presintelui, care lucru nu mai suferu acuma amenare, nu me indoescu, este si trebeu se fia o atributiune absoluta a senatului séu mai ja intielesu a reuniunii ce redica scólele. A mai lega, in destramarea trebiloru scolare de astadi, si de nasulu altuia acést'a atributiune, a lasá se influintieze si se s'amestece si altulu in acést'a, ar' insem'a a amblá

nimică, ati face necasu pe banii tei. Nu cumva Doboceni sunt aprópe s'o patiesca astu-felu? — Acestu punctu capitalu éta cumu l'au prevediutu densii: „Senatulul acest'a, »dice §. 15.« va stá in cointielegere cu ordinariatele competente, la alegerea invetiatoriloru etc.“ Atat'a e totu ce prevedu densii pentru denumirea si alegerea invetiatoriloru. Ce voru se intieléga densii sub „cointielegere“ nu scimu; atat'a inse vedemu bine, ca au tractatu fórté usioru acestu punctu capitalu. Amu dorí cá temerile nóstre despre escarea unoru neintielegeri in urma acelei „cointielegeri“ se fia fora temeiu. Tempulu, esperintiele ne-au facutu pesimisti si ne temem totu de reu in asta privintia, pana nu prindemu cu man'a binele. Ce am fi doritu mai de parte in punctulu acest'a, este se vedemu asecurate pe deplinu si drepturile invetiatoriloru, de care in zelós'a considerare a prosperitatii scolare n'ar' trebui se uitamu nici odata, déca este cá o asiá scumpa si importanta opera cum e d. e. a Doboceniloru, se nu fia defectuósa.

Cu acés'a amu fi gatatu acumu d'o data, si amu ajunsu la inspectiunea scóleloru centrale. Se vedemu dara.

Lasamu d'o parte influintia si inspectiunea ordinariteloru; — lasamu supra-veghiarea guvernului politicu in catu competu aceste si unuia si altuia numai dupa legi, ci chiar' si dupa natur'a unoru lucruri; lasamu tóte altele, si vremu se vorbimu numai despre inspectiunea „nemidilocita“ ce se dá in §. 24. „Asociatiunii transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu.“

Éta unu punctu gravu si multor'a fórté oscuru.

Multi se intréba are Asociatiunea dreptu a se mesteacă in caus'a scolara séu nu, si déca are pana unde merge acel'a? Acésta cestiune a datu ocaziune la dispute gróse, atatu in cercuri private; catu si publice, intielegemu, conferintie in caus'a scolara. Din tóte acestea nu poti tráge alt'a, decatu o mare neintielegere, o grósa intunecime. Dar' noi se lasamu vorbele si disputele in secu, sub care ómenii s'au dedatu de multe ori a ascunde cu totul altu ceva, se lasamu se nu frundierimu statutele Asociatiunii pentru cá se scótemu d' acolo ceva in favórea unei séu a altei asertiuni, se le dâmu tóte d'o parte, dicemu, si se lasamu se vorbésca singuru faptele, se ne descurce ele acésta cestiune. Se vorbésca dara.

Scimu prè bine ca anu la inaugurarea Asociatiunii d. G. Baritiu asternú adunantiei generale nisce tese séu propusetiuni. Din acestea tes'a a nou'a suna: „Care

suntu midilócele si cáile cele mai securé ajutatóre la intemeierea, imbunatatirea si perpetuarea scóleloru populare intre romani.“ Acés'a precumu si cele-lalte tese ale d. Baritiu fura primite de adunarea cu mare placere, fora se fia reflectatu cineva, ca un'a séu alt'a séu chiar' tes'a memorata nu cade in competintia Asociatiunii. Scimu mai in colo, ca comitetulu Asociatiunii censurá si autorisá chiar' si o carte de lectura a dlui V. Romanu pentru scólele populare. Éta din viéti'a inca nu d' unu anu a Asociatiunii ce aflamu pentru acésta cestiune. Éta unu ce neincungiurabili in viéti'a si afacerile ei, unu ce de care de s' ar' totu ferí nu póte scapá, na, caci astu-felu suntu bazele pe cari se fundéza, bazele,—dicemu, si se fimu bine intielesi,— astu-felu e spiritulu ei de viéti'a.

Ei bine! dar' déca comitetulu Asociatiunii a censuratu si autorisatu çutare carte de lectura pentru scólele populare (dicemu in adinsu scóle populare): n'au avutu Doboceni totu dreptulu, candu ei la adunarea generala d' estu tempu din Brasiovu a Asociatiunii au voitu se-si astérna pe mész'a adunarii important'a loru opera in caus'a scolara? Asiá e, dar' nu scimu din nevointia ori nepotintia (credemu inse ca din caus'a acestei din urma!), destulu ca voi'a Doboceniloru nu s'a implinitu, oper'a loru nu s'a luat la desbatere, nu s'a luat in consideratiune, ci ei s'au intorsu cu busele inflaté pe unde au venitu. Acés'a-i adevéru. Si apoi ce este altu ceva oper'a Doboceniloru decatu o incercare d'a deslegá tes'a a nou'a a d. Baritiu, séu acumu mai adevératu a Asociatiunii? Ce-au facutu ei alt'a decatu aceea ce doriamu toti, decatu aceea d' acarui doru ni se frigea anem'a la toti, si credemu, cu atatu mai tare la comitetulu Asociatiunii. Ei! si éta cumu ne puseramu dorulu de cuiu. Dar' nu, caci lucrulu bunu se recomanda si se pretiuesce singuru.

Desbaterea operei Doboceniloru erá pentru Asociatiune respective pentru adunare unu casu de minune bine-venitu, cá ea se lumineze pe toti despre competintia ei in caus'a scolara, potea se ciónte orice indoiele si dispute fora nici unu resultatu favoritoru, há de multe ori ruinatóre, destruitóre d' orice intielegere, care adi pentru noi e singur'a punte securá ce ne va trece din reu la bine si la lumina, din vacilare la stabilitate. D' acestu adevéru suntu convinsi chiar' si aceia, cari adi mai cauta cu lumin'a neunirea si neintielegerea. Diseram, si nu ne saturamu inca a dice, ca nu scimu: potutus'a luá la desbatere oper'a Doboceniloru ori nu. Ce poti adi se nu lasi pe mane, dice bietulu romanu lovitu cu capulu si

de pragulu si de diosu, batutu si de lemne si de pietri. Neintielegerea, reulu cu atatu lu-sugrumi mai usioru cu catu lu-iai mai de tempuriu la cura. Aceste le-a sciutu si trebuia se le scie ómenii nostri, cu atatu mai vertosu ca acésta cestiune va trebui se se iee odata si la desbatere. Si noi credemu, si dorimu, dorimu, pentru deplin'a lamurire a lucrului si pentru mai bun'a orientare a ómenilor nostri in cele scolare, cá acésta cestiune se nu se amene mai departe decatu pana la adunarea generala viitoare a Asociatiunei. Candu apoi suntemu totu odata de credintia si de buna-sperare ca si oponentii pentru interesulu comunu voru mai lasá din manierele cunoscute.

Nu potemu lasá se nu respundemu aici acelor'a, cari dicu ca asociatiunea n'ar' avé nici picu de dreptu d'a se amestecá in caus'a scolara, si apoi cá se-si intarésca acésta absurditate a loru se incarca cu manule de cód'a altoru asociatiuni d'ale natiuniloru colacuitóre, precumu a sasiloru pentru sciintiele naturale, museulu ungrescu din Clusiu, Magyar tudos társaság din Ungaria, si dicu ca acestea inca nu se mesteca in caus'a scolara. Apoi déca si-intemeiéza ei astu-felu asertiunea loru, intrebamu, apelamu la toti cei cunoscutori de lucruri si cu judecata matura, mai merita se ne stricamu vorbele, si se mai pierdemu tempulu cu d'acestia? Dar' totusi; — óre este d'a se asemená Asociatiunea nóstra cu Asociatiunile memorate? Óre scopulu loru este unulu si acelasu cu alu Asociatiunei nóstre? Acele au unu scopu cu totul specialu, ele suntu numai pentru unu ramu séu altulu de sciintia si cultura, aceea ce va se fia la noi numai cate o sectiune, — pe candu scopulu Asociatiunei nóstre e generalu, e pentru totu, pentru tóte ramurile ce se tienu odata de sciintia si cultura. Unii cá acestia se-si jee jostenéla a studiá mai nainte, apoi se faca la palavre, caci altu-mentea se facu numai de risu, si impedece pe cei priceputori, incálce lumea. Atat'a.

Va pretinde cineva, dupa cate vorbíramu pan'aceia, se ne damu si noi cu asta ocaziune parerea nóstra individuala despre dreptulu Asociatiunei in caus'a séu in tréb'a scolara, cumu ti-place. Da, ni-lu dàm; si éta asiá credemu: Asociatiunea transilvana pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu are dreptu d'a consultá, indreptá séu dá directive si ajutá intru tóte cele ce contribue la infiintiarea si prosperarea scóleloru poporului romanu, — n'are inse dreptulu d'a impune, d'a octroá ceva, n'are potere esecutiva. Nu póte influintiá pe cale fisica ci numai morala. Prin

suaturi, prin proiecte, prin tramiterea unoru barbati intieri straine culte pe spesele sale, cá se studieze, se suga spiritulu instructiunii si metoduriloru de invetiamentu din acele tieri; prin tramiterea de comisari prin tiéra, cari se cerceteze scólele si se raporteze despre starea loru; prin stipendii pentru calificarea invetiatoriloru; prin escrierea de premii pentru opuri scolare rumegate; prin altele si altele d'acésta categoria, póte asociatiunea face neasemenatu de multu pentru prosperarea invetiamentulu la poporulu romanu. Ba mai multu decatu candu ar' avé in mana, dupa intogmirile presente, chiar' si pe *sic volo sic jubeo*. Precumu Asociatiunea censuréza opuri scolastice si acele le-ar' fi proponendu la gubernu spre intarire si introducere in scólele populari, astu-felu trebuie se debata ea si proiecte pentru infiintiarea de scóle, se le propuna la gubernu si se staruésca pentru intarirea si introducerea loru. Si Asociatiunea nunumai ca are dreptu in acést'a, dar' este chiar' si datóre, caci acest'a e scopulu ei. Apoi se fimu securi ca fora inaltirea si prosperarea invetiamentulu nici braciulu lui Apoline nu ne va smulge din intunereu!

Éta dar' parerea nóstra pe scurtu in respectulu dreptulu Asociatiunii in caus'a scolara. Dorimu cá si alti barbati competinti se-si comunice parerile sale alatu in respectulu cestiunei acesteia, catu si a altoru cestiuni din sfer'a scolara, caci numai astu-felu vomu poté-o scóte la unu capetuniu securu, ér' la din contra vomu totu orbecá fora cá se scie unulu ca ce vré celu alaltu, fora cá se ne potemu apropiá unii de altii si intielege. E tempulu acumu, si se nu fimu nepasatoru la unu lucru pentru acarui lamurire si stabilire ceea lalta lume si-dá peste capu,—nu scie ca unde se puna man'a cá se afle unu midilocu mai iute si mai securu ducatoru la scopa.

Fiacare cetitoru din cele de pan' aici póte vedé luminatu: déca smentescu Doboceni séu ba, candu ei dau Asociatiunei influintia nemidilocita in inspectiunea scolara. Si noi d'asta data ne-amu terminatu oserbatiunile. Polidoru.

Antropologia generala.

(Urmare.)

In cele precedente impartasíramu pe scurtu diversele rase. In cele urmatóre vomu tractá mai pe largu fia-care rase in specialu. Si

I.

Ras'a iapetica.

Acést'a e ras'a cea mai numerósa si mai latita. Ea

se estinde preste Indostamu, Persia, Arabia, Palestina, Circasiá, Africa medinoptiala, preste tóta Europ'a si preste cea mai mare parte a ambeloru Africe. Acést'a e singur'a rasa, care are peru blondu séu galbenu si ochi vineti; ea estea cea mai alba si mai capace de civilizatiune.

De aru lipsi chiar' tóte semnele analogice, singuru numai afinitatea limbiloru ce domnesce in cea mai mare parte a sementieloru iapetice ar' fi d'ajunsu pentru d'a demustrá originea loru comuna. Unii dicu ca Caucasulu, altii ca Himalaia este léganulu toturoru acestoru popóra, si ca de aici s'au respanditu in tóte partile pamentului. Cei cari s'au asiediatu mai antaiu in Europa se pare ca au fostu Celtii si Scitii: Dupa aceea au venitu Grecii si mai tardu Latini. Mai pe urma au venitu populatiunile germanice si slavice. A determiná tempulu migratiunii acestoru popóra fresce e imposibilu; atata numai se scie ca aceste 6 ramuri, de popóra amintite suntu de aceeași origine, dara in diverse tempuri s'au despartitu d'o lalta si au intratu in Europ'a. Despre adeverulu acest'a nu mai incupe nice o indoela pentruca tóte jdeomele loru se reducu la o radecina, si suntu supuse la acelesi legi gramaticale.

Ras'a iapetica e cea mai belicósa, cea mai intieligenta si cea mai frumósa.

Cuceririle lui Alecsandru celu mare, ale lui Ciru, Cesaru si Carolu celu mare; luptele si stratagemele cele ingeniose ale lui Napoleonu, demustre unu talentu deosebitu, o desteritate propria in portarea bataiei. De alta parte sciintiele si artele nóstre de mustra din destulu facultatile nóstre amirabile in tóte opurile ce prospereza sub auspiciile pacii. Sculptur'a, pictur'a, music'a, literile, numerii, pulberea de pusica, artea de tiparitu, orológiele, drumcrite fierate, si alte mii de inventiuni miracalóse si folositoare are d' ale multiemi lumea acestoru ómeni, la cari anghiulu faciei e de 85 — 90 graduri, care este unu presemnu fórte favoritoru in privintia frenologica. Acést'a rasa de ómeni numumai ca este cea mai bine formata in cele ce s'atingu de facultatile spirituale, dar' totu odata este si cea mai favorita si dotata de natura cu tóte cele ce s'atingu de prerogativele corporale. Se luamu in consideratiune mai d'aprópe unele din tipurile principaie a' constructiunii corpului omenescu, si astu-felu catu fiacare elasa s'o tractamu dupa ordinea ce i se cuvine, dupa grasulu mai inaltu séu mai inferioru a frumsetii fisice. Dintre tóte tipulu grecescu se apropia mai tare de perfectiune; de acest'a ne vomu si ocupá mai antaiu.

Grecii suntu de statura de midilocu, perfulu galbenu séu castaniu si fórte lungu; pielea e alba dela natura, dar' totusi de sóre capeta o colóre intunecata; sprencelele suntu derepte; nasulu dreptu séu ceva incovaiautu si la radecina apesatu pucinu séu de locu; bus'a d'asupra e scurta. O icóna fidela desí idealisata a tipului elenicu, in care noi totu d' odata aflamu si edeca greciloru despre frumseti'a atatu fisica catu si morala — este renumitulu capu a' lui Apoline din Belvedere. In acestu capu se afla tóte trasurile ce suntu proprie familiei pelasgice. Fruntea e lata, nalta si esita, unu semnu de facultati mari spirituale; lini'a pupilei superióre este tare marcata. Ochii suntu mari, binisieru departati d' olalta: o nota esentiala a fapturei ómeniloru, pe candu ochii mamutiiloru suntu cu totulu aprópe de nasu. Anghiulu internu (decatra nasu) alu ochiului e mai naltu cá celu esternu, acést'a proprietate insemnata a rasei iapetice inaltia fórte multu nobleti'a fisionomie. La Mongoli e chiar' din contra: anghiulu esternu alu ochiului stá mai susu cá celu internu, si prin ast'a fisioniemi'a loru are unu aeru de reutate si mogieia.

Nasulu lui Apoline este dreptu de totu si dela frunte se cobóra gratiosu mai fora de nici o intreprumere; narile, ce se paru a tremurá de mania, suntu rotunde proportionate; gur'a demidilocu; busele suntu cá nisce valuri si au unu aeru de despretiuire superba.

Barb'a este rotunda. Partea inferióra a capului este subordinata celei superióre, cá astu-felu se nu se para intru nemica asemenea cu animalele; artistulu a vrutu se idealizeze natur'a, fora d'a trece peste marginile probalitati. Elu n'a esageratu acést'a nota si a nimeritu fórte bine, pentruca o barba prè bagata in laintru e mai totu de un'a semnulu unui spiritu slabu si marginitu. De altu-mentea totu aceeași armonia se afla intre partea superióra si inferióra a faciei la tóte formele de diei si eroi, care au esitu din man'a greciloru.

Tipulu romanu, celu mai frumosu dupa cestu care-lu descriseramu, nu are trasuri asiá frumóse: fale'a din diosu e mai mare, barb'a mai esita, unu nasu mai multu vulturiu decatu dreptu, ce dela frunte se cobóra facundu anghiu. Romanii cei vechi, italienii si romanii de adi au o frunte mai multu lata decatu nalta si ochi de midilocu.

Tipulu modernu mai regulatu e celu otomanicu.

Fruntea e plana séu obla, dar' nu asiá esita cá la greci. Protuberanti'a fruntei séu glabel'a nu e asiá mare; nasulu e lungu vulturíu, dar' nu asiá tare colaboratoru cá la romani, mai multu combinatu cu fruntea; ochii suntu departati de nasu si anghiurile interne si externe jacu in aceeași linia; bus'a d' asupra e scurta; barb'a plina si frumosu formata. Aceste note la olalta forméza fora indoiéla o fisionomia fórte nobila, cu tóte ca otomanii facu o parte din famili'a tartarica, de care se tienu si Cazacii cei uriti, care foméza trecerea dela ras'a iapetica la cea mongolica. Cui placu contrastele póte se asémene tipulu otomanu séu turcesu cu celu tartaricu, prototipulu acelu'a. Déca este adevératu ca extremele se atingu (estrema se tangunt), apoi in acestu casu remane acestu adevéru pe diosu. Portretulu unuí tartaru este asiá: perulu e lungu, luciu si negru; partea superióra a faciei e lata si incretíta séu sbercita; nasulu chiar' din pruncia e scurtu, grosu si turtitu, cate-odata nu-i nasu de locu; ochii mici cufundati in capu; sprencenele gróse si acoperu ochii; genele pare ca suntu inflaté; ósele dela ochi esíte; partea inferióra a faciei e angusta; barb'a lunga si esita; falc'a d'asupra bagata in laintru; dintii suntu lungi si rari; barb'a e rara, ici cólea cate vr'o doi perí la olalta; faci'a turtita; colórea galbena cá oliv'a séu bruneta-negriá; statur'a de medilocu; corpulu tare si puterosu; sioldarile gróse; membrele scurte.

E probabilu ca déca toti tartarii aru duce o viétia molesita si comóda cá otomanii, cea mai mare parte din aceste proprietati s'aru pierde cu incetulu. Togma asiá de tare influintiéza si asupra naturei fisice si morale a omului si educatiunea si civilisatiunea. Fisionomia se schimba si se preface cu totul dupa impregiurarile externe si modulu vieturii.

Circasia si Georgia suntu pepenariile care provedu haremele orientului cu cele mai frumóse odalisce. „In aceea tiéra,” dice Chardinu, „n'am vediutu facie urite nici de barbatu, nici de femeia, am vediutu in se unele facie, intru adevéru, cá de angeru.”

Circasienii si Georgienii au o facia curatu ovala, ochi mari negri, sprencene suptiri arcuate, nasu dereptu, gura fórte mica; peru lungu negru, tare finu, colóre alba stralucitóre si rosea. Statur'a maiestatica, dar' se deforméza curundu prin ingrasiare.

Famili'a slavica tiene midiloculu intre cea pe-

lasgica si tartarica; participa atatu din un'a catu s' din ceea-lalta. Ea se trage din India cá si cea de antaiu, dar' prin migratiuni desc si cuceriri imprumutate s'a mestecatu cu a dóu'a familia.

Slavii au o colóre mai bruneta, ochi mai negri, peru castaniu-inchisu, dupa cumu adeca e temperamentulu rece alu zonei sub care locuescu, si unde se afla mai cu sama numai ochi vineti si peru blondu. Popórale slavice afora de Polcni au pucinu semtiude arte si pucina amóre de libertate; partea loru pana in aceste dile a fostu nesciinti'a si sclavi'a. Ce diferintia intre acésta familia si intre cea teutonica! Descendentii acéstoru barbari, cari au ruinatu imperiulu romanu, au uritu si s'au inforatu de despotismu si n'au incetatu nici odata a se luptá pentru libertate si egalitate. Ei au esercitatu artile si sciintiele cu resultatulu imbucuratoru; dar' au escelatu mai cu sama in artile mecanice.

Famili'a teutonica este fórte cunoscuta, cu tóte astea se vorbimu ceva mai pe largu despre ea. Germanii de m. n. si apusu suntu cei mai frumosi reprezentanti ai acestei familie. Tacitu si alti scriitori romani lauda perulu celu galbenu, pielea cea alba, dar' de multe ori sarbeda, ochii cei vineti dar' fórte adese ori slabi si stinsi: Dupa acestia úrméza Englesii si Francesii de m. n. Statur'a nalta a Englesiloru, perulu blondu, ochii vineti, colórea rosea au facutu pe Georgii de Tours se esclame: Non Angli sed angeli! Despre Francesii mai de inainte nu aflamu nici unu portretu la scriitorii evului mediu; dar' caracterulu loru l' aflamu demarcatu la mai multi scriitori. „Ataculu loru celu de antaiu,” dice Frontonu, Amianu, Marcelinu, Hirtiu Pansa si Siliu Italicu, „este totu de un'a impuitoru si inspaimentatoru; dara unsiurinti'a si nestatori'a loru nimicescu cea mai mare parte a intreprinderiloru sale. Ei suntu sinceri, urescu astuti'a, cáile ascunse, iubescu gatirea séu toalet'a si imbracaméntulu frumosu si avutu; in conversatiunile loru suntu ambitiosi si egoisti; le placu noutatile si varietatea, adese ori lucra fora nici o intieptiune, ce se pare ca-i arata de fricosi.” Déca aceste suntu adevérate judece cetitorulu, si care cunóscé mai bine pre francesii de adi.

Germanii suntu ruditi cu Indianii, limb'a loru se trage din cea sanscrita, cá si cea latina, gréca, francea si rusésca.

(Vá urmá.)